

KRONIKK

IDEOLOGI: Det er veldig feil å tro at velferdsstaten er resultatet av et kompromiss mellom liberalismen og marxismen, skriver **Erik S. Reinert.**

Velferdsstatens fødsel

Erik S. Reinert
Sosialøkonom
og siviløkonom

ÅRETS AGURKTID startet på et høyt nivå med en debatt om hvem som kan ta æren for velferdsstaten. Jonas Gahr Støre og Kristin Clemet ble enige om at den er et resultat av kompromisser, og Clemet hevdet ganske riktig at dette er ideer vi har fått fra Tyskland. At Civita nå introduserer ideer fra tysk tradisjon er et gledelig initiativ for å fornye det hjemlige ordskiftet, som synes å ha et sterkere preg av en utdebattert arv fra den kalde krigen enn debattene har de fleste andre steder.

Til tross for kompromissenes opplagte rolle, er det likevel veldig feil å tro at velferdsstaten er et produkt av et kompromiss mellom liberalismen og marxismen. David Ricardo skapte en kosmopolitisk økonomisk teori der nasjonalstaten var irrelevant. Liberalismen vil redusere staten til et minimum, til en nattvekkerstat. Vektene skal som kjent levere trygghet, ikke velferd. Også i marxismen skulle staten «svine hen» og Marx' påstand om at «arbeidere ikke har noe fedreland» gjorde kommunismen opprinnelig like kosmopolitisk som liberalismen. En nasjonsbasert velferdsstat kan umulig være resultatet av et kompromiss mellom to økonomisk-politiske retninger som var skjønt enige om at staten skulle vekk. Den falmende ideologiske stjerne Anthony Giddens har derfor helt rett når han skriver at velferdsstaten ble skapt av mennesker som mislikte kommunismen like meget som de mislikte liberalismen. Den hadde et helt annet og selvstendig teoretisk grunnlag.

IDEEN OM EN velferdsstat vokste ut av en økonomisk tradisjon grunnlagt på naturen og med fokus på menneskers behov. Ikke, som dagens økonomifag, på fysikk. Ideen om en velferdsstat kan spores tilbake til Nicholas Cusanus som var født i Moseldalen i 1401, og kan siden følges i tysk økonomisk tradisjon. Midt på 1600-tallet var det offentlig betalte leger i Gotha, der den første tyske økonomen Veit von Seckendorff arbeidet. Siden følger Leibniz og Christian Wolff denne ideen inn i 1700-tallet og opplysningstida.

I tillegg til Ricardo og Marx finnes det altså en tredje teoretisk tradisjon, og også en tredje 1800-tallsperson. Det var Friedrich List (1789-1846) og hans teorier som leverte forutsetningen for velferdsstaten. List hevdet at «mellom individet og menneskeheten står nasjonalstaten». Hans bok «Das Nationale System der Politischen Ökonomie» (1841) setter nasjonalstatens produksjonssystem – «nasjonale innovasjonssystemer» i dagens terminologi – i sentrum for økonomisk teori. Ikke byttehandel som hos Ricardo. Harvard-historikeren Roman Szporluk hevdet sågar at Marx fikk sin kritikk av engelske økonomer og sitt industrifokus gjennom å lese List i 1844-45. Det første språk Lists bok ble oversatt til var svensk, og det var helt klart Lists teorier som dannet grunnlaget for

MISFORSTÅR: Både Jonas Gahr Støre og Kristin Clemet tar feil om velferdsstaten, mener Erik S. Reinert. Ideen ble utviklet av personer som mislikte kommunisme og liberalisme like sterkt, og kan spores tilbake til den tyske kardinalen Nicholas Cusanus (1401-1464), skriver han.

Norges industrialisering. List var en forløper for det som ble den tyske historiske skolen i økonomifaget, og det var disse økonomene – som av sine uvenner ble kalt «katetersosialister» – som formulerte ideene som muliggjorde velferdsstaten og dens institusjoner.

DERSOM velferdsstaten har en fødselsdag, er det 8. oktober 1872. Det var en søndag, og en gruppe økonomer av ulike politiske avskygninger var samlet i et privat hjem i Eisenach. Der og da grunnla de Verein für Sozialpolitik, en gruppering som fram til 1932 gradvis la grunnlaget for institusjonene som «siviliserte» markedsøkonomien, fra arbeidsløshetsstrygd til kontroll av bankkarteller. Lederen Gustav Schmoller uttalte da at samfunnet var i ferd med å bli som en stige der alle de midterste trinnene var råtnete og ikke ga fotfeste, dvs. folk var enten veldig rike eller veldig fattige. Den gang var det en god beskrivelse for utviklingen innen enhver nasjonalstat. Nå kryper den samme problemstillingen fram igjen, ikke bare innen land men også mellom land. Katetersosialistene fikk gehør hos Bismarck, og den politiske prosessen var i gang. Bismarck skal engang til og med ha uttalt til en av katetersosialistene, Eugen von Philippovich, at han ville visst vært en katetersosialist selv dersom han hadde hatt tid til slikt. Men selvfølgelig var det kommunismen som fikk Bismarck til å se alvoret i problemene, og den

samme trusselen gjorde at frihandelen ble ofret for å muliggjøre Marshall-planen etter 2. Verdenskrig.

«DET SOSIALE spørsmål» – fattigdommen – red Europa som en mare gjennom hele 1800-tallet. Verein für Sozialpolitik var et langsiktig og etter hvert uhyre vellykket forsøk på å løse dette spørsmålet. Liberalistene var av den oppfatning at økonomisk harmoni ville oppstå dersom bare alle laug, fagforeninger og andre særinteresser ble utradert og staten så godt som forsvant. Kommunistene på sin side ville styrte «rikingene» og snu den sosiale pyramiden på hodet. I Lists tradisjon anså Verein für Sozialpolitik at entreprenørskap fra «det industrialiserende borgerskap» var en viktig økonomisk drivkraft så lenge denne fungerte i samfunnets interesse. De mente også at en nasjons rikdom var avhengig av hva den produserte. Industrialisering var viktig – «næringsnøytralitet» ville vært utenkelig. Ricardos liberalisme står for det motsatte syn: her er alle økonomiske aktiviteter likeverdige.

Katetersosialistene skapte et uhyre vesentlig kompromiss mellom liberalistenes statshat og kommunismens nedvurdering av individet til fordel for kollektivet. Tysk økonomisk teori utmerker seg ved å kombinere den individuelle og den kollektiv dimensjon, som ofte må avvises mot hverandre. Individets frihet til å bære våpen må

avveies av samfunnet mot andre individers frihet fra å bli skutt.

FORUTSETNINGEN for velferdsstaten er at det finnes noe å fordele, og uten Friedrich Lists teorier om industrialisering og riktig timing av frihandel hadde det ikke blitt noen velferdsstat. Det er denne politikken Afrika ikke har fått lov å føre, og det er derfor verdiskapningen der ikke kommer i gang. Våre forsøk på å overføre velstand ender med å sette et kontinent på trygd. Også det norske sosialdemokratiet hadde lenge, slik som det tyske, en industripolitikk som kjerne.

Da Gustav Schmoller 25 år seinere ble rektor ved Universitetet i Berlin, benyttet han tiltredelsesforelesningen til et stort oppgjør med både liberalismen og kommunismen, disse «tvillingsøsken i ahistorisk rasjonalisme». Han anså dem begge som overvunnet, men der tok han dessverre grundig feil. Den kalde krigen var nettopp mellom disse utopiene, og da den ene utopiske teorien – liberalismen – vant, var Gustav Schmollers økonomiske teori utradert. Den levde imidlertid lenge nok til å bygge opp Europas nasjonalstater etter 2. Verdenskrig etter Friedrich Lists oppskrift.

Næringspolitikk og velferdsstat er på alt annet enn veldig kort sikt to alen av samme stykke. Skal den norske velferdsstaten overleve på sikt, skal vi unngå den «hollandske syken» som truer alle ressursrike land, trenger vi Lists og Schmollers økonomifag tilbake. Det må igjen ryddes plass til et økonomifag som er basert på erfaring og med levende mennesker i sentrum – ikke fysikk og likevekt.

« Dersom velferdsstaten har en fødselsdag, er det 8. oktober 1872.

DEBATT I DAGBLADET
Send til debatt@dagbladet.no
eller kronikk@dagbladet.no
Tlf: 24 00 10 00

Debattredaktør: **Simen Ekern.** Debatt: **Marte Michelet.** Kronikk: **Mikael Godø.** Debatt på nett: **Astrid Meland.**
HOVEDINNLEGG: 5000 tegn inkl. mellomrom. KRONIKK: 7000 tegn inkl. mellomrom. INNLEGG: 2000 tegn inkl. mellomrom.
REPLIKK/KORTINNLEGG: 700 tegn inkl. mellomrom. Vennligst legg ved portrettfoto.
Mer informasjon om hvordan du får innlegg publisert hos oss finner du på dagbladet.no/debatt. Dagbladet tar ikke inn innlegg som er tilbudt flere publikasjoner. Vi tar dessverre bare imot innlegg i elektronisk form.